

Una traducció del *Liber de natura* de Ramon Llull

Jaume Medina

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana

jaume.medina@uab.cat

Recepció: 2/10/2008

Resum

Una introducció al *Liber de natura* de Ramon Llull i una traducció al català del text llatí.

Paraules clau: Ramon Llull, *Liber de natura*, teologia, filosofia medieval, traducció, filologies clàssica i catalana.

Abstract. *A Translation of Ramon Llull's Liber de natura*

An introduction to Ramon Llull's *Liber de natura* and a Catalan translation of the Latin text.

Key words: Ramon Llull, *Liber de natura*, Theology, Medieval Philosophy, Translation, Classical and Catalan Philology.

Els anys 1301 i 1302, durant el seu viatge a Orient¹, Ramon Llull va escriure quatre obres en altres tants llocs: pel setembre de 1301, datava la *Rhetorica noua* al monestir de Sant Joan Crisòstom, a l'illa de Xipre; pel desembre d'aquell mateix any, signava, a la localitat també xipriota de Famagusta, el *Liber de natura*; a finals de gener de 1302, acabava a la ciutat d'Aias, a Cilícia, el *Liber quid debet homo credere de Deo*, i, finalment, ja de retorn a la seva terra natal, redactava el *Liber de mille prouerbiis*.

Verssemblantment, totes aquestes obres foren escrites en la llengua nacional de l'autor, malgrat que de les dues primeres només se'n conserva la versió llatina. Tanmateix, al colofó de la *Retòrica noua* es fa constar explícitament que la seva primera redacció, és a dir, la realitzada a Xipre, fou feta en català i que dos anys després fou traduïda al llatí a la ciutat italiana de Gènova. Del *Liber de natura*, en canvi, només en posseïm el text en llatí (en dues versions, tanmateix), sense que enlloc es faci constar si havia estat inicialment redactada en el nostre idioma. Finalment, del *Liber quid debet homo credere de Deo* i del *Liber de mille prouerbiis*, la tradició ens n'ha fet arribar paral·lelament les versions llatina i catalana.

1. Sobre aquest període de la biografia lul·liana, vegeu: J. GAYÀ (1997), «Ramon Llull en Oriente (1301-1302): Circunstancias de un viaje», *Studia Lulliana*, Maioricensis Schola Lullistica, vol. xxxvii, Mallorca, p. 25-78.

El text del *Liber de natura* ens ha estat transmès, doncs, en dues versions llatines: l'una tendeix més a la simplicitat, a la claredat i àdhuc a la facilitat, ço que la fa més propera al romànic; l'altra presenta una forma més polida, elegant i difícil, amb tota seguretat més propera a l'ús escolàstic. Ja va remarcar Jordi Rubió i Balaguer² que l'existència de més d'una redacció d'un text lul·lià era deguda a la intervenció de dos traductors o més. Nosaltres creiem també que les dues versions del *Liber de natura* foren redactades o bé per un mateix traductor dues vegades o bé, més versemblantment, per dues persones distintes, més o menys al mateix temps, segurament en llocs diferents, a partir d'un mateix model anterior escrit en català pel seu autor. És prou coneguda la dificultat que tenia Llull en el camp de la redacció en llatí (ell mateix ho manifestava —potser com una *captatio beneuolentiae* davant de persones més competents— en diversos llocs de les seves obres, encara que sens dubte havia de conèixer prou aquella llengua per poder-s'hi expressar amb un mínim de correcció, ja que el llatí era, en els temps del mestre, la llengua habitual de les universitats i de la cúria papal, que el savi barbat freqüentà). D'altra banda, si totes les obres escrites durant aquest seu viatge a l'Orient foren redactades en català, per què no es pot suposar el mateix del *Liber de natura*, encara que ens hagi arribat només en llatí?

El *Liber de natura*, que va ser editat per l'autor de la present traducció al volum xxx de *Raimundi Lulli Opera Latina*, en la *Continuatio Mediaevalis del Corpus Christianorum*, havia vist la llum pública per primera vegada a Palma de Mallorca l'any 1744 (l'única edició disponible fins avui)³. Tanmateix, mai no havia estat traduïda al català (la llengua en què amb tota seguretat, com hem dit, havia estat redactada originàriament). Per això creiem que, per mitjà d'aquesta restitució moderna a la llengua en què, sens dubte, fou pensada, podem recuperar, en certa manera, la imatge del model desconegut⁴.

El *Llibre de natura* és una obra científica, filosòfica i teològica centrada en l'estudi del concepte de natura. De fet, enlloc del llibre no es troba cap referència del beat als motius que el portaren a escriure'l. Tanmateix, alguns erudits, entre els quals hi ha principalment Robert D. F. Pring-Mill i Miquel Batllori⁵, creuen

2. J. RUBIÓ I BALAGUER (1928), «Notes sobre la transmissió manuscrita de l'opus lul·lià», *Franciscalia*, Barcelona, p. 335-348 (a: *Ramon Llull i el Lul·lisme*, Montserrat, 1985, p. 168-169): «de vegades, descobrim dues redaccions d'un mateix text, ço que revela que l'original català fou posat en llatí per dues mans diferents».
3. El llibre aparegué en l'edició de *Beati Raymundi Lulli Doctoris Illuminati, et Martyris Tertii Ordinis Sancti Francisci Logica noua iam Valentiae impressa anno 1512. Et nunc Palmae cum libris Logica Parua, de Quinque Praedicabilibus, & decem Praedicamentis et de Natura*. Palmae Balear. Ex Typis Michaelis Cerdà & Antich, & Michaelis Amorós Typogr. *Superiorum Permissu*. M.D.CC.XXXXIV. A Frankfurt, n'aparegué una reimpressió inalterada, amb una introducció de Charles Lohr (Minerva GMBH), 1971.
4. És difícil confegir un sol text català a partir de dos exemplars llatins. Tanmateix, hem procurat sempre donar una traducció que recollís tots els matisos que es troben en l'un i en l'altre.
5. R.D.F. PRING-MILL (1991), «L'estructura del *Liber de natura* del beat Ramon Llull», a: *Estudis sobre Ramon Llull*, Barcelona, p. 203; M. BATLLORI (1992), «Trets essencials de la filosofia lul·liana», a: *Ramon Llull i el Lul·lisme*, obra completa, vol. II, València, p. 105: «a recordar que el *Llibre de natura* fou redactat probablement com a base de les polèmiques amb els monofisites».

que Llull escriví l'obra per demostrar en les discussions amb els cristians monofisites la unió de la naturalesa divina i la humana en Jesucrist. Certament, en aquesta obra de dimensions reduïdes, Llull insisteix en el concepte filosòfic i científic que era a la base de les controvèrsies teològiques, i estableix nombroses distincions entre la naturalesa divina i la naturalesa humana.

Tal com diu en el pròleg, «és necessari i útil tenir-ne coneixement [de la natura], perquè, coneguda la natura i els seus secrets, l'intel·lecte humà, investigant i trobant les veritats de les coses naturals, s'aquieta i es delecta». L'objectiu de Ramon és donar «coneixement i noció de les coses naturals i [...] el mètode per investigar-la i trobar-la [la natura]». Per tal d'aconseguir el seu propòsit, estableix un mètode «segons el procés de l'Art general», tot proposant «segons els seus principis i regles [...] investigar amb art la natura i els seus secrets». D'aquesta manera, el llibre és, tal com diu Ramon, «un membre [o una branca] de l'Art general». Així, el llibre és estructurat⁶ en nou capítols en què el beat dóna resposta a les preguntes per ell mateix establertes a la seva *Ars generalis*, que són: 1. *quid?*, 2. *de quo?*, 3. *quare?*, 4. *quanta?*, 5. *qualis?*, 6. *quando?*, 7. *ubi?*, 8. *quomodo* i 9. *cum quo?* (la primera pregunta —*utrum?*— ha estat omesa, puix que es dóna per suposat que la natura existeix i, per tant, ja no cal fer-la). Són les contestes a aquestes qüestions, doncs, les que formen l'argumentació lul·liana sobre el seu concepte de natura. Un concepte que pren com a punt de partença la tradició escolàstica, en la qual el Doctor Il·luminat havia adquirit la seva formació, i que resta desenrotllat i delimitat al llarg del llibre, d'acord amb la manera de procedir i d'expressar tan característicament lul·liana.

A tot això s'hi afegeix que, tal com ho havia fet ja a la *Rhetorica noua*, al *Liber de natura* reflexiona també sobre les *dignitats* o els *principis* divins, que són, tal com havia establert en la seva *Art*, nou: *bonitas*, *magnitudo*, *duratio*; *potestas*, *sapientia*, *uoluntas*; *uirtus*, *ueritas*, *gloria*. Per mitjà d'aquesta reflexió, extreta, segons es creu, d'un mètode islàmic de contemplació (encara que moltes d'aquestes dignitats havien trobat ja la seva formulació en el llenguatge cristià medieval), el mestre obria un camí de contemplació del Déu vertader i d'apropament a ell. D'aquesta manera, intentava fer intel·ligibles no tan sols als monofisites, sinó també als mahometans, les doctrines de la divina Trinitat i de l'encarnació del Fill de Déu, és a dir, del Verb.

Per tal d'aconseguir el seu propòsit, examinava atentament cada una de les dignitats, que ell considerava suplents dels poders actius de Déu. I en preguntar-se què s'entén quan hom afirma que els poders dels noms divins són actius, responia dient que res no pot ésser considerat bo si no produeix quelcom bo. Així doncs, en Llull, cal confessar l'eficiència de totes les perfeccions divines: la vertadera *bonitas* ha de produir quelcom bo, la vertadera *magnitudo*, quelcom gran.

I ja que tota eficiència suposa un principi, un objecte i una relació entre ells dos, Llull afirma que existeixen tres *correlatius* en l'eficiència de totes les dignitats divines. Aquests correlatius són marcats mitjançant les desinències *-tium*, *-bile* i

6. Sobre la manera com és dividit el llibre, vegeu PRING-MILL, op. cit., p. 203-210.

-are (per exemple: *bonificatium*, *bonificabile* i *bonificare*), per mitjà de les quals és significat el concepte de cadascun. Llull estava convençut que aquests moments representaven els principis substancials i intrínsecs de l'operació i que eren vàlids per a totes les realitats.

Així, en reflexionar sobre si mateix, l'home es converteix en objecte de coneixement per a si mateix. En aquest procés de coneixement, el coneixedor (*intelligens*) es coneix (*intelligere*) com a objecte susceptible d'ésser conegut (*intelligibile*). Però aquesta estructura triàdica no significa l'existència d'una divisió de l'home en tres entitats diferenciades, sinó que l'home, en conèixer-se com a objecte de coneixement, refereix aquest objecte a si mateix.

Mitjançant la seva reflexió sobre si mateix, l'home ha de reconèixer la seva humilitat, i d'aquí accedir a una modèstia que el porta a reflexionar sobre el fet que, gràcies al seu propi *-bile*, ha d'existir un *-tuum* absolut que és no tan sols origen i causa, sinó també objectiu i perfecció de totes les coses. No existeix cap comparació possible entre el *-tuum* diví i el *-bile* humà. Déu mateix és la condició per a l'encontre entre Déu i l'home.

Tanmateix, Déu no és susceptible d'ésser conegut com ho són les coses exteriors, que són els objectes contingents del coneixement humà. Ans és la part complementària d'un procés de coneixement que es realitza en l'encontre de dos subjectes que se saben coneixedors i cognoscibles, i tots dos realitzen alhora la seva unitat en el procés de coneixement. Perquè Déu és intel·lecte —*intelligens*, *intelligibilis* i *intelligere*—, l'intel·lecte creat pot arribar a la unió amb ell i a l'assoliment de la felicitat⁷.

L'estructura del llibre consta d'un paràgraf a tall de pròleg, un altre sobre la *diuisio libri* i l'explicació de la utilitat de l'obra, com també de nou capítols anomenats *partes*. Cada un d'aquests és la resposta a una pregunta diferent, i les nou preguntes que són al front dels capítols corresponen a nou de les deu regles i qüestions que són els principals instruments analítics emprats en totes les versions de l'*Art*.

A la primera de les preguntes («què és la natura?»), Llull respon amb sis definicions:

1. «Aquell principi, per mitjà del qual els ens abstractes i concrets són més propers».
2. «Allò per què existeixen les accions i les passions i les operacions naturals».
3. «Allò a causa de què els agents naturals es conserven i produeixen uns altres agents naturals de si mateixos per conservar llurs espècies».
4. «Un principi pel qual l'agent natural empeny de la potència a l'acte l'ens individuat engendrat d'una manera natural».
5. «Allò per què els principis naturals són plens».
6. «Allò per què els agents naturals tenen una tendència als seus fins naturals».

7. Pel que fa al contingut d'aquests darrers paràgrafs, vegeu: Ch. LOHR (1989), «Der Naturbegriff Ramon Llulls», a W. ERZGRÄBER (Hrsg.). *Kontinuität und Transformation der Antike im Mittelalter*. Veröffentlichung der Kongressakten zum Freiburger Symposium des Mediävistenverbandes. Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, p. 159-168.

La primera presenta quatre exemples: «l'essència i l'ésser, la humanitat i l'home, la bonesa i el bé, la grandesa i el gran», el primer dels quals pertany a la metafísica, el segon al·ludeix a una criatura particular (l'home) i els altres dos es refereixen a les qualitats que després seran atribuïdes a Déu. La segona és exemplificada en l'intel·lecte i el foc. La tercera i la quarta tenen relació amb la perpetuació de l'espècie i amb l'actualització de les potencialitats en l'individu. La cinquena troba l'exemple en l'anàlisi de la interacció de *forma + matèria + conjunció* («Com la forma, que és plena d'acció natural, i el mateix ocorre amb la matèria, que, d'una manera natural, és plena de passió, i també la mateixa forma i la matèria es mantenen plenes de conjunció natural, a fi que la substància romangui plena per la natura i de la natura de totes tres»). La sisena resumeix les anteriors i és exemplificada mitjançant els motius emprats en la segona (l'*intel·lecte* i el *foc*), als quals afegeix els conceptes de *voluntat* i de *bondat*.

La segona pregunta (*de quo?*, o sobre la *materialitat* de la *natura*) té, segons Llull, diverses respostes, que es resumeixen en dues:

- a) La natura consisteix en la seva forma i matèria coessencial (i per això la naturalesa és l'essència substancial que se sustenta en els seus coessencials concrets, que són el *naturans*, el *naturatus* i el *naturare*).
- b) La natura està formada per agents naturals (i aquí posa els exemples de l'*escalfor del foc* —una escalfor que és la natura pròpia del foc i l'instrument mitjançant el qual i amb el qual escalfa les substàncies calentes— i de l'arbre fruïter —que té la natura que li és pròpia en la mesura que amb ella es conserva a si mateix i es mou vers el fi per causa del qual existeix per a la multiplicació i conservació de la seva espècie).

La pregunta *quare?* (sobre la *formalitat* de la *natura*) és contestada de la manera següent:

- a) La natura existeix per tal que puguin existir els seus aspectes essencials concrets (que són el *naturans*, el *naturatus* i el *naturare*).
- b) La natura existeix perquè les substàncies són plenes dels seus propis principis (així, la bondat és plena del seu natural *bonificans*, *bonificatus* i *bonificare*, la grandesa del seu *magnificans*, *magnificatus* i *magnificare*, etcètera). Així mateix, les substàncies tenen operacions plenes gràcies a la natura. I, en fi, la natura existeix també perquè Déu tingui en si mateix una operació natural (sense ella, Déu fóra privat de les seves *dignitats* i, per tant, no podria existir, i si Déu no existís, tampoc no existiria el món).

Arribat a Déu, es pregunta Llull quantes natures existeixen (*quantum?*). Respon que són dues:

- a) La natura divina (que no té quantitat —a pesar de tenir una quantitat numeral (no essencial) en el nombre de persones—, ja que és infinita i eterna).
- b) La natura creada, que sí que té quantitat i que és de dues classes:
 - 1) La natura espiritual (l'àngel, l'ànima racional).
 - 2) La natura corporal (el foc i els altres elements).

Passa després a preguntar-se com (*quale?*) és la natura, i diu que és de dues maneres:

- a) Pròpia (com l'escalfor, que és la qualitat pròpia del foc).
- b) Apropiada (com la sequedat, que és la qualitat apropiada a la natura per la terra).

A la pregunta *quando?*, respon:

- a) La natura de Déu és eterna i, per tant, fou, és i serà sense temps, ja que el temps no pot ésser etern.
- b) La natura creada fou creada juntament amb el temps, el lloc i la substància de tot l'univers creat. En ella fou creat el moviment natural, per tal que la natura fos moguda per un natural *mouens, motus i mouere* (i al·ludeix, aquí, a la natura del foc i a la presència de l'espiga en el gra de blat).

Acaba el capítol amb les afirmacions que la natura espiritual de l'enteniment fou creada al mateix temps que l'intel·lecte i que la ciència es troba en l'intel·lecte humà abans en potència que en acte.

Quant a la localització (*ubi?*) de la natura, diu:

- a) La natura divina és per essència en si mateixa (en les dignitats divines).
- b) La natura creada és en l'univers creat.

Pel que fa a la modalitat (*quomodo?*), examina la natura creada, l'intel·lecte humà, Déu (que és trinitat, ja que el Pare, entenen el seu poder infinit, etern, bo, savi, etcètera, produeix el Fill etern, infinit, bo, savi, etcètera, i el Pare juntament amb el Fill produeix l'Esperit Sant d'una manera natural per amor), i finalment l'àngel i el seu enteniment, la seva memòria i la seva voluntat.

En últim terme, es pregunta *cum quo est natura?* I contesta: La natura de Déu és amb si mateixa, la natura de l'àngel és amb els seus principis coessencials, l'home té natura amb les seves cinc potències naturals (l'elementativa, la vegetativa, la sensitiva, la imaginativa i la raciocinativa), el foc té natura amb la seva escalfor i l'arbre fruïter té natura amb la natura elementativa i vegetativa i amb la natura del cel.

Per acabar, fa una breu recapitulació i posa data a l'obra (Famagusta, desembre de 1301).

LLIBRE DE NATURA

Déu, per conèixer-te i estimar-te,
comencem aquest *Llibre de natura*.

PRÒLEG

Com que la natura és quelcom molt general i sense ella les coses que són no podrien tenir sentit, per això és necessari i útil tenir-ne coneixement, perquè, coneguda la natura i els seus secrets, l'intel·lecte humà, investigant i trobant les veritats de les coses naturals, s'aquieta i es delecta. Per això fem aquest *Llibre de natura*, per tal que amb ella tinguem coneixement i noció de les coses naturals i també donem el mètode per investigar-la i trobar-la.

I això, ho farem d'una manera breu segons el procés de l'*Art general*, entenent que, segons els seus principis i regles, proposem investigar amb art la natura i els seus secrets, per tal que aquest llibre sigui un membre de l'*Art general* per resoldre les qüestions naturals.

LA DIVISIÓ D'AQUEST LLIBRE

Aquest llibre es divideix en nou parts, és a dir, en nou qüestions.

La primera tracta de les definicions de la natura, en les quals es pregunta què és la natura.

En la segona part es pregunta de què és.

En la tercera part es pregunta per què és la natura.

En la quarta part s'investiga sobre la quantitat de la natura.

En la cinquena part es pregunta sobre la qualitat de la natura.

En la sisena part s'indaga sobre la temporalitat de la natura.

En la setena part es pregunta sobre la localització de la natura.

En la vuitena part es pregunta sobre la modalitat de la natura.

En la novena i última part es pregunta sobre la instrumentalitat de la natura.

Per mitjà d'aquestes nou qüestions generals es pot tenir coneixement de la natura i de les seves operacions, un coneixement que se significa per mitjà de la solució que donarem en les susdites nou qüestions. I essent això així, per aquesta raó aquest llibre és d'una gran utilitat per als qui parlen de la natura, fins i tot per als qui produeixen obres naturals amb les artificials, com el metge, que, amb la seva art, procura la salut al malalt, i igualment amb altres coses semblants a aquestes.

I

LA QUIDITAT DE LA NATURA

Hom pregunta què és la natura.

1. Solució: Les definicions de natura poden ésser moltes, ja que la natura es comunica de moltes maneres, i això d'acord amb el fet que els seus subjectes, en

els quals se sustenta, es consideren molts i diversos. Per això en donarem algunes definicions i, d'acord amb elles, se'n poden fer unes altres.

2. La natura és aquell principi per mitjà del qual els ens abstractes i concrets són més propers, com ara l'essència i l'ésser, la humanitat i l'home, la bonesa i el bé, la grandesa i el gran, i igualment amb la resta; perquè els ens naturals concrets existeixen per la natura dels ens naturals abstractes, com l'ésser, que per la natura de la seva essència és allò que és, i l'home, que a causa de la natura de la seva humanitat té la natura d'home, i el bé, que té una natura bona a causa de la natura de la seva bonesa, i igualment amb els semblants.

3. La natura és allò per què existeixen les accions i les passions i les operacions naturals, com l'intel·lecte, que té una acció natural en tant que és intel·ligent, i té una passió en tant que és entès entenent-se a si mateix i el seu enteniment, que és la seva obra natural. El mateix ocorre amb el foc, que, per la seva escalfor natural, té una acció que escalfa l'aigua i té una passió natural en tant que és assecat per la terra, que li comunica la seva sequedat, i el seu escalfar i assecar són operacions naturals seves.

4. La natura és allò a causa de què els agents naturals es conserven i produeixen altres agents naturals de si mateixos per conservar llurs espècies, com el lleó, que engendra de si mateix un altre lleó, que crea en la seva espècie, i l'arbre fruïter, que, d'una manera natural, crea en la fruita un altre arbre fruïter en la seva espècie i en la grana o en la llavor del mateix arbre fruïter.

5. La natura és també un principi pel qual l'agent natural empeny de la potència a l'acte l'ens individual engendrat d'una manera natural, com l'arbre fruïter, que existeix en potència en la grana de la fruita, el qual, quan és engendrat, és dut a l'acte.

6. La natura és allò per què els principis naturals són plens, com la forma, que és plena d'acció natural, i el mateix ocorre amb la matèria, que, d'una manera natural, és plena de passió, i també la mateixa forma i la matèria es mantenen plenes de conjunció natural, a fi que la substància romangui plena per la natura i de la natura de totes tres.

7. La natura és allò per què els agents naturals tenen una tendència a assolir els seus fins naturals, com l'intel·lecte, que té una tendència a entendre les coses intel·ligibles enteses per ell, i la voluntat d'estimar les coses amables desitjades per ella, i la bonesa de bonificar les coses bonificables bonificades per ella, i el foc, que té una tendència a escalfar les substàncies calentes per ell, i igualment amb les coses semblants a aquestes.

II

LA MATERIALITAT DE LA NATURA

Hom pregunta de què és la natura.

1. La solució d'aquesta pregunta es pot dir de diverses maneres, en el sentit que la natura, segons la seva essència, és considerada per ella mateixa i no per res més que no sigui de la seva espècie, com la humanitat, que, segons la seva essència, no és de res més, car si ho fos no podria ésser creada en la seva espècie i l'ho-

me no estaria per ella en la seva espècie. El mateix ocorre amb la natura, car si fos materialment d'una altra essència, les substàncies naturals no s'establirien en les espècies naturals ni podrien tenir operacions naturals.

2. La natura consisteix en la seva forma i matèria coessencial i a la inversa, i per això la natura és l'essència substancial que se sustenta d'una manera simple en els seus coessencials concrets, això és, en el naturant, el naturat i el naturar, un naturar que és un acte influït per ells en les substàncies naturals que fan operacions naturals, com la substància del foc, en la qual se sustenta la natura i el mateix foc és naturat; per això el foc, en la seva essència i substància, conté una obra natural, essencial i substancial.

3. La natura està formada per agents naturals en tant que amb ella s'opera d'una manera natural, i a partir de llur natura, en la natura d'ells i per la natura d'ells i per al fi de llur natura, mouen llurs obres naturals, com l'escalfor del foc, que és la natura pròpia d'aquest i l'instrument amb el qual i pel qual escalfa les substàncies calentes. I el mateix es pot dir de l'arbre fruïter, que té la natura que li és pròpia, en tant que amb ella es conserva a si mateix i es mou vers el fi a causa del qual és per a la multiplicació i la conservació de la seva espècie, en les quals reposa gràcies a la natura.

III

LA FORMALITAT DE LA NATURA

Hom pregunta per què és la natura.

1. Solució: La natura és perquè puguin ésser els seus essencials concrets, per mitjà dels quals hi ha el repòs i la perfecció en les substàncies. Aquests concrets són el naturant, el naturat i el naturar, sense els quals les substàncies foren ocioses, de manera que no podrien ésser per al fi a causa del qual són, com l'home, que no podria engendrar un altre home, ni un arbre fruïter engendrar un altre arbre fruïter, ni les substàncies augmentarien ni multiplicarien llurs espècies, i l'home no viuria d'acord amb la natura o d'una manera natural, ni sentiria ni entendria d'una manera natural, i igualment amb les coses semblants a aquestes o amb els damunt dits concrets naturals.

2. La natura és perquè les substàncies són plenes dels seus propis principis, uns principis que són plens gràcies a la natura, com la substància de l'home, del lleó i de l'arbre fruïter, etcètera, que són plenes dels principis naturals, com la bonesa natural i substancial, que és plena del natural bonificant, bonificat i bonificar, i la grandesa del natural magnificant, magnificat i magnificar. El mateix ocorre amb els altres principis de l'*Art general*.

3. Per això les substàncies tenen unes operacions plenes gràcies a la natura, en tant que bonifiquen i són bonificades i tenen bonificar, i magnifiquen i són magnificades i tenen magnificar, i això s'esdevé gràcies a la natura. Així doncs, la natura és per tal que la perfecció i la plenitud de les substàncies puguin ésser. I el mateix ocorre amb els damunt dits principis i amb els altres principis de l'*Art general*. De la mateixa manera que la duració natural, per la qual les substàncies duren d'una manera natural, i el poder natural, gràcies al qual les substàncies poden ésser i fer

operacions naturals, i la virtut natural, gràcies a la qual les substàncies tenen i fan el moviment virtuós i la multiplicació.

4. El mateix se segueix de la diferència, la concordança i la contrarietat; el principi, el mitjà i el fi; la majoritat, la igualtat i la minoritat, uns principis que existeixen gràcies a la natura i que sense ella no poden ésser. I si els principis abans esmentats no fossin, les substàncies no podrien ésser diferents, concordants ni contrariants, i se seguiria que la generació es perdria i la corrupció fóra una substància, una substància que podria ésser el principi d'una altra substància, i no hi hauria cap mitjà gràcies al qual la substància es mogués vers algun fi, i cap substància no fóra més gran que una altra, i res no fóra igual o menor. D'on se seguiria que les substàncies no podrien ésser el que són, si la natura no fos el que és. La natura, doncs, és per tal que les mateixes substàncies puguin ésser el que són i perquè puguin ésser plenes dels principis de la natura, amb els quals tinguin operacions naturals plenes.

5. La natura és també perquè Déu tingui en ell mateix una operació natural, car sense natura no podria entendre d'una manera natural, ni podria tenir poder d'estimar-se a si mateix d'una manera natural, ni tampoc tindria bonesa, grandesa, eternitat, virtut, veritat i glòria. En Déu hi ha, doncs, natura per tal que les seves divines dignitats no puguin ésser privades d'ell, unes dignitats sense les quals Déu no podria ésser. I si Déu no fos, tampoc no fóra el món. I puix que en Déu hi ha natura divina, i sense ella Déu no fóra, per això per natura és Déu de Déu, igualment com el natural Déu Fill, que resulta del Pare natural pel natural entendre, el natural intel·ligent, el natural entès. I el mateix ocorre amb Déu Esperit Sant, que procedeix de l'amor natural de Déu Pare i Fill per amar natural de l'amant i l'amat. El mateix se segueix de la natural divina bonesa, infinitat, eternitat, poder, virtut, veritat i glòria. De manera que així Déu se segueix de Déu per natura, bonament, granment, infinitament, eternament, poderosament, virtuosament, verament, gloriósament, així com per entendre i per amar. I com que la natura divina és una i es converteix amb la divina essència i substància, i és la mateixa amb la divina dignitat que sigui, per això hi ha també un sol Déu en el Pare, en el Fill i en l'Esperit Sant, igualment com se segueix un sol Déu de Déu a causa de la natura.

IV

LA QUANTITAT DE LA NATURA

Hom pregunta quantes natures hi ha.

Solució: Hi ha dues natures generals, això és, la natura divina i la natura creada.

1. No hi ha quantitat en la natura divina, ja que és infinita i eterna. Tanmateix, en ella es troba la quantitat del nombre de les persones divines, en tant que la natura divina consisteix en el Pare únic, que no és ni el Fill ni l'Esperit Sant, i consisteix en el Fill únic, que no és ni el Pare ni l'Esperit Sant, i consisteix en el produït Esperit Sant, que no és el Pare ni el Fill.

2. I per això la natura divina consisteix en tres persones distintes, amb la qual distinció roman en el nombre ternari. I com que totes tres persones són un Déu i

no diversos, per això la natura és en unitat de nombre, en tant que la mateixa natura és un sol Déu i roman una i no diverses natures.

3. I com que és així, per això diem que en Déu es troba una quantitat numeral, no pas essencial. I com que la natura divina té el nombre de la unitat i de la trinitat, per això consisteix en el nombre d'un naturant i d'un altre naturat i d'un altre naturar, i tots tres consisteixen en la mateixa natura i a la inversa; i pel fet que ella és en tots tres i en unitat de substància o essència, per això consisteix en qualsevol divina dignitat, com la divina bonesa, amb la qual és una i roman en ella pel bonificant naturant, pel bonificat naturat i pel bonificar naturar, que procedeix de l'un i de l'altre per natura d'amar. I el mateix ocorre amb la divina grandesa, l'eternitat i les altres dignitats divines.

4. La natura creada és de dues maneres, això és, la natura espiritual i la natura corporal. I en l'una i en l'altra cal considerar la natura de dues maneres, o sigui, la natura substancial i la natura accidental.

I per això responem la pregunta, i diem que la natura creada té tanta quantitat com correspon a l'univers creat i a totes les seves parts segons la divisió abans esmentada, igualment com en l'àngel i en l'ànima racional, que té tanta quantitat com l'essència de cada un és plena de la seva natura substancial. També en la substància de l'àngel té accidentalment tanta quantitat com els seus accidents requereixen per ésser naturals, com la quantitat de l'àngel amb la qual aquest és terminat i finit, i la quantitat de les parts d'ell amb les quals difereixen, això és, la quantitat de la seva natura bonesa, grandesa, etcètera. I el mateix ocorre amb la quantitat de les seves operacions naturals, o sigui, recordar, entendre i amar.

5. La natura té en les substàncies corporals tanta quantitat com pot haver-hi. Com la substància del foc, que és plena de la seva natura substancial que té per la seva pròpia forma i matèria. I això mateix se segueix de la seva natura accidental, que té tanta quantitat com pot haver-hi en la seva natura substancial, com la natura de l'escalfor, la lleugeresa, la claror, i igualment amb les altres propietats del foc, amb les quals la natura substancial resta plena, per tal de tenir unes obres naturals plenes. El mateix ocorre amb els altres elements i amb les coses per ells elementades.

V

LA QUALITAT DE LA NATURA

Hom pregunta quina és la qualitat de la natura.

1. La solució és doble: N'hi ha una de pròpia i una altra d'apropiada. La pròpia és com ara l'escalfor, que és una qualitat pròpia del foc, i la sequedat que té és una qualitat apropiada a ella per la terra. I per això responc la pregunta i dic que la natura és qual de dues maneres, una per la qualitat pròpia i una altra per l'apropiada, i cadascuna és bona i gran, etcètera, i això també en les substàncies corporals i per accident.

2. Hi ha una altra natura qual per la substància, com la forma del foc, que és substancialment un qual que té una natura substancial. I el mateix ocorre amb la seva matèria, que és un qual que té una natura substancial, i d'ambdues natures es

constitueix la comuna natura substancial de la substància del foc, que es disposa en la natura substancial perquè sigui agent i pacient d'una manera natural i substancial en els elementats per mitjà de la generació i la corrupció, i en aquest foc hi ha un qual substancial formal naturant i un altre naturat i un altre naturar.

3. En les substàncies espirituals, hi ha una natura qual com en l'àngel i en l'ànima racional. Car l'àngel és un qual substancial, en tant que té una forma i una matèria espiritual; i la seva substància és constituïda per les dues damunt dites, amb què es disposa a ésser agent i pacient gràcies a la natura.

4. La natura de Déu és qual pròpiament i substancialment, eternament i infinítament. Per això és una qualitat sense cap mena d'accident, i per ella té en si mateixa un qual naturant, que és bo, gran, etern, potent, etcètera, que de la seva pròpia natura natura un altre qual naturat, i de l'un i de l'altre procedeix un altre qual espirat per natura d'amor. Per consegüent, en la natura divina totes tres divines persones són naturals, igualment com el bé en la divina bonesa, l'infinít en la infinitat, l'etern en l'eternitat, i també amb la resta.

5. D'on se segueix que, en la divina saviesa, hi ha un qual natural que és intel·ligent i un altre que és entès. I si l'intel·ligent i l'entès no fossin distints, no hi hauria en ells una natura qual, ja que l'intel·ligent no fóra un qual i l'entès un altre qual. I el mateix ocorre amb l'Esperit Sant en l'amor, d'on se seguiria una confusió de l'entendre i de l'amar per manca de sapiència i d'amor, i en ells no hi podria haver una qualitat natural ni substancial, i l'intel·ligent s'entendria a si mateix entès, i s'entendria a si mateix intel·ligent i amat en unitat de nombre personal per una qualitat natural accidental, cosa que és impossible; una impossibilitat amb què és significada en la natura divina la trinitat de persones distintes per una qualitat natural i substancial.

VI

LA TEMPORALITAT DE LA NATURA

Hom pregunta quan fou la natura.

1. Solució: La natura de Déu és eterna. Per això fou, és i serà sense temps, un temps que no pot ésser etern. I com que Déu Pare té una natura eterna i de tot ell mateix natura Déu Fill, la natura del Fill fou quan fou, és i serà la natura del Pare. El mateix ocorre amb l'Esperit Sant. D'on se segueix que una persona no és abans que l'altra, ja que la natura és una i eterna.

2. La natura creada fou creada en el temps i en el lloc i en la substància del món, i el temps fou creat en la natura, en el lloc i en la substància del món, i el lloc fou creat en el temps i en la natura i en la substància del món, i la substància de tot l'univers creat fou creada en el seu temps, lloc i natura. I per això qualsevol d'aquests quatre fou tan aviat com l'altre, ja que l'un no podia ésser sense l'altre. Així doncs, la natura fou creada quan fou el seu temps, el seu lloc i la seva substància, en la qual és sustentada per la natura naturada.

3. En la natura creada fou creat el moviment natural, per tal que la natura pogués ésser el principi del moviment i ella fos moguda per un natural movent, mogut i moure. I per això la natura fou tan aviat en la successió natural com en el seu

ésser, per tal que no fos ociosa i per tal que per ella els ens naturals es moguessin vers el seu fi.

4. La natura del foc fou tan aviat com el mateix foc, igualment com la seva escalfor, que fou tan aviat com la seva substància, per tal que la mateixa substància fos creada en la natura i en el moviment natural. Així doncs, el foc està en continu moviment d'un *nunc*⁸ a un altre, i igualment amb la resta dels elements.

5. La natura és en un present per mitjà de la potència sense moviment, tal com l'espiga és en el gra de blat d'una manera potencial i natural mentre el gra no és dins la terra, i quan el gra és sembrat, la natura resta en un altre *nunc* amb moviment, en tant que un agent natural mou l'espiga de la potència a l'acte per mitjà de la generació. Per això la natura segons un mode és en un *nunc* i segons un altre en un altre, i resta principi del moviment de la potència a l'acte.

6. La natura de l'entendre i l'espiritual que és en l'intel·lecte humà fou tan aviat com l'intel·lecte, per tal que l'intel·lecte creat fos en la seva natura i a la inversa. D'on se segueix que en l'intel·lecte hi ha d'una manera natural l'intel·ligent i l'entès, sense els quals no hauria estat creada en l'essència i la substància del mateix intel·lecte la natura de l'entendre, i se seguiria que l'intel·lecte entendria artificialment sense la natura, cosa que és impossible. Així doncs, la natura de l'intel·lecte és tan aviat com el mateix intel·lecte i hi ha en ell d'una manera natural l'intel·ligent, l'entès i l'entendre, que són de la seva natura i de la seva essència, sense les quals no tindria natura per entendre.

7. La ciència és en l'intel·lecte de l'home abans en potència que en acte, i la ciència que és en potència per un *nunc* natural se sustenta en l'essència i en la natura de l'intel·lecte i consisteix en un altre *nunc* actual influït pel primer per la progressió en l'aprenentatge o per un hàbit accidental adquirit influït pel mateix present interior potencial i natural. I per això la ciència resta potencial i actual moguda i determinada entre l'un i l'altre.

VII

LA LOCALITAT DE LA NATURA

Hom pregunta on és la natura.

1. Solució: La natura divina és per essència en ella mateixa, ja que és infinita, i un ens infinit no pot ésser delimitat ni situat. I en tant que la natura divina és naturant, consisteix en la natura naturada, igualment com la causa en el seu efecte, i això per tota la natura de tot l'univers creat.

2. La natura divina és en la seva bonesa, grandesa, eternitat, poder i altres dignitats o virtuts divines, per tal que siguin plenes a causa d'ella i gràcies a ella siguin naturals i elles siguin en la mateixa natura per essència. I per això la divina bonesa, i igualment amb la resta, té en si mateixa un bé naturant bonificant, un bé naturat bonificat i un bé naturar bonificar, i això eternament i infinitament.

8. En un primer moment havíem traduït aquest *nunc* pel seu equivalent català 'present'. Però després, tenint en compte que el mateix Ramon Llull al *Llibre què deu hom creure de Déu* fa ús de *nunc*, vam preferir deixar aquest mot llatí en la traducció.

3. La natura creada és en l'univers creat, en tant que se sustenta en ell i n'és part i és naturat per ella. És també la natura en les parts del món per tal que per ella puguin ésser naturals i tinguin un moviment natural menat de la potència a l'acte i en el fi gràcies al qual obté el repòs, com en el gra de blat, en el qual la forma de l'espiga és en potència d'una manera natural i un agent natural la mou i la porta de la potència a l'acte.

4. La natura creada està entre l'essència i l'ésser en el subjecte en el qual és, o sigui, en l'ésser natural per essència, com l'home, que és un ésser natural i humà gràcies a la natura de la seva humanitat, que és l'essència d'ell, i que té natura per engendrar un altre home, que engendra quan mou la seva natura a engendrar-lo i el posa en acte i en la seva espècie natural. El mateix se segueix del lleó, de l'arbre fruiter i de la resta d'elementats.

5. La natura substancial està en la natura accidental i a la inversa, però la substancial està en l'accidental com a agent natural que opera amb els seus instruments accidentals i naturals, movent la seva natura amb ells vers el fi desitjat en el qual reposa. Com la natura substancial del foc, que està en la seva escalfor, una escalfor que és la natura accidental i instrumental amb què escalfa les substàncies calentes amb el moviment i l'escalfor que està en la natura substancial, igualment com el moviment pel motor i el naturat pel naturant, pel moure i el naturat.

6. La natura espiritual és en la substància espiritual, com la natura d'entendre existent en l'intel·lecte, del qual és la natura pròpia, per tal que tingui natura d'ésser intel·ligent i tingui intel·lecte i entendre, un intel·lecte en el qual està d'una manera passiva la natura de la intel·ligibilitat, per la qual les altres essències diferents de l'intel·lecte són intel·ligibles amb l'entendre, un entendre que per la natura accidental és caracteritzat, creat i sustentat en l'entendre intrínsec natural i substancial, que és de l'essència de la natura de l'intel·lecte humà. El mateix se segueix de l'intel·lecte angèlic.

VIII

LA MODALITAT DE LA NATURA

Hom pregunta com és la natura.

1. Solució: La natura creada té un mode pel qual ella és allò que és, i el té per mitjà dels seus naturals concrets, això és, el naturant, el naturat i el naturar, en els quals se sustenta i es mou, tot tenint un mode d'ésser principi del moviment de la potència a l'acte mogut d'una manera natural, i aquest mode natural i essencial és l'arrel per al mode natural accidental, disposat per altres principis moguts a les operacions naturals, com el foc, que té un mode d'escalfar l'aire amb l'escalfor natural d'un mode concordatiu i té un mode d'escalfar l'aigua d'un mode contrariatiu, i amb la natura que té de concordar amb l'aire passa amb el concordar a generar i amb el contrariar passa a corrompre.

2. L'intel·lecte humà té un mode natural d'entendre per la conjunció que té amb la sensitiva i la imaginativa, que són unes potències corporals a les quals està unit, igualment com l'home, que té un mode de veure el color i la figura de les substàncies corporals per mitjà de la potència visiva, i, absents aquestes de la vista, la

imaginació té un mode de retenir les espècies multiplicades, que són unes similituds abstractes del color i de la figura en la fantasia, que abans havien estat objectades per la vista. Després, l'intel·lecte té un mode natural de fer intel·ligibles en la seva intrínseca intel·ligibilitat aquestes espècies, que rep en la imaginació i entén en si mateix per la pròpia natura.

3. Déu té un mode en la seva natura, pel qual ella és el que és, igualment com Déu Pare, que entén en ell el poder infinit, etern, bo, savi o entès, etcètera. I per això té el mode i la natura de produir un Fill etern, infinit, bo i savi, etcètera, segons el seu mode i natura. I el Pare, juntament amb el Fill, produeix l'Esperit Sant d'una manera natural per amor, un produir sense el qual Déu no podria entendre que en el seu poder infinit i etern tingués un mode i una natura infinita, bona, eterna, potent, etcètera, cosa que és impossible.

4. L'àngel té una natura amb mode gràcies al mode dels seus principis substancials, igualment com la voluntat de l'àngel, que té un mode d'amar la bonesa, car la bonesa és gràcies a la voluntat, igualment com la voluntat, que és bona gràcies a la bonesa, i de totes dues s'origina el mode del bon amar. I el mateix ocorre amb el mode del bon entendre i el bon recordar, i també amb el mode del gran amar, entendre i recordar. Car la voluntat és gran per la grandesa, com la grandesa és amable per la voluntat. El mateix se segueix de l'intel·lecte i de la memòria de l'àngel. I d'aquest moviment circular se segueix el mode natural que té l'àngel en el bon i gran recordar, entendre i amar.

5. Una cosa semblant es pot dir de la seva duració, potestat, etcètera. I també del moviment circular que tenen les potències de l'àngel, com el seu intel·lecte, que entén la memòria i la voluntat i les condicions d'aquestes, i s'entén a si mateix i les seves condicions. El mateix fa la memòria gràcies al recordar i la voluntat gràcies a l'amar. I com que la natura de l'àngel no està unida a un cos, per això té un mode natural sense fantasia i sense multiplicació de les espècies, d'entendre, d'amar i de recordar i té poder en els cossos inferiors bo, gran i igualment amb la resta de principis naturals seus.

IX

LA INSTRUMENTALITAT DE LA NATURA

Hom pregunta amb què és la natura.

1. Solució: La natura de Déu és amb ella mateixa i no amb una altra que no sigui de la seva essència, ja que s'esdevé que la substància eterna, infinita, bona, etcètera, no té necessitat d'ésser amb una altra ni gràcies a una altra. I per això la natura divina és amb ella mateixa allò que és, i amb la seva bonesa, grandesa, eternitat, poder, etcètera. I és amb el naturant, amb el naturat i amb el naturar, el Pare naturant el Fill amb la seva bonesa, grandesa, eternitat, poder, etcètera. I tots dos espiren l'Esperit Sant amb bonesa, grandesa, etcètera. I qualsevol persona és una amb unitat de natura bona, gran, eterna, etcètera. I totes tres són una sola natura, un Déu amb bonesa, grandesa, eternitat, etcètera.

2. La natura de l'àngel és amb els seus principis coessencials, i els seus principis són naturals amb la seva natura, així com amb la bonesa són bons, amb la grande-

sa grans, amb la duració durables, etcètera, i amb la natura són principis naturals, a fi de constituir la substància natural de l'àngel, per tal que faci operacions naturals gràcies al bon, gran, durable, etcètera, recordar, entendre i amar.

3. L'home té natura amb les cinc potències naturals, això és, amb l'elementativa, la vegetativa, la sensitiva, la imaginativa i la racionativa. Car amb la natura elementativa té natura d'escalfar i elementar un altre home, i així mateix amb la vegetativa té natura de transsubstanciar el menjar i el beure en la pròpia sang i carn, amb la sensitiva té natura de sentir, i amb la imaginativa té natura d'imaginar, i amb la racionativa té natura de recordar, entendre i amar. I amb totes cinc natures té una natura humana general, amb la qual el mateix home usa les seves parts naturals.

4. El foc té natura amb la seva escalfor, i té natura amb l'aire, l'aigua i la terra per a elementar, i un agent natural amb quatre elements, i això amb la natura del sol i de les altres estrelles. L'arbre fruiter té natura amb la natura elementativa i vegetativa, i amb la natura del cel, que té per elementar i vegetar l'aigua i la resta d'elements vers la seva essència i espècie amb el moviment natural.

FI DEL LLIBRE

Hem investigat la natura i les seves condicions per mitjà de les nou qüestions susdites, amb les quals hem trobat els seus secrets i les seves condicions i hem donat la doctrina i el mode de respondre les preguntes que es poden fer sobre la natura. Car si la qüestió pregunta què és la natura, cal respondre segons allò que hem dit en la primera qüestió. I si hom pregunta sobre la natura segons la qüestió segona, cal respondre segons el que es conté en aquella qüestió. I així pel que fa a la resta de les qüestions per ordre, segons que hom rebrà l'exemple i el mode de resoldre les qüestions peregrines segons el procés que se segueix en les nou qüestions d'aquest llibre.

Finí Ramon aquest llibre a Xipre, a la ciutat de Famagusta, al mes de desembre de l'any 1301 de l'encarnació de Nostre Senyor Jesucrist, el nom del qual sigui beneït pels segles dels segles. Amén.